

Абдухамидова Батмахан Абдуакимовнанын «Адабий окуу сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери» деген темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине жана авторефератына

РАСМИЙ ОППОНЕНТТИН ПИКИРИ

Изилдөөчү теманын актуалдуулугу. Адамзаттын өнүгүш тарыхы, цивилизацияга умтулуунун жолу, коомдун маданияттуулугу, ар тараптуу жетилүүсү кайсыл заманда болбосун инсандардын окурмандык ишмердүүлүгүн уюштуруу менен тыгыз байланыштуу каралып келген. Көркөм адабий чыгарманы окуу, андан тарбиялык таасир алуу улутту өзгөртүүчү күчкө ээ.

Кенже мектеп жашындагы балдарды көркөм адабият менен тааныштыруу, аларга китеп окуу маданиятын үйрөтүү, алардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруу аркылуу окурмандык кызыгууларын ойготуу – мугалимдин башкы милдети. Башталгыч класстын окуучуларынын китеп окурмандыгын калыптандыруу учурдагы билим берүү системасынын көйгөйлүү проблемасы катары каралууга тийиш.

Кыргыз коомунда замандын рыноктук мамилелери, IT технологиялары адамдардын аң-сезимин башка нукка бурду; инсандын моралдык-руханий баалуулуктарга умтулган кызыгууларынын ордун алардын материалдык-мүлктүк кызыгуулары басты. Адептик-ыймандык деградациянын күч алышы, интернеттин жалпы ааламга таралышы көркөм адабий чыгармага болгон кызыгууну төмөндөттү. Мына ушундай шартта билим берүүнүн маданий өнүгүүгө, окурманды тарбиялоого багытталган моделин өнүктүрүү, анын стратегиясын заманбап талаптарга ылайыктап иштеп чыгуу баланы кайрадан китептер дүйнөсүнө тартып келүүнүн мүмкүнчүлүгүн карарат.

Кыргызский государственный университет им. И. Арабаева
№ 173 «14» 04.2015 ж.г.

диссертацияда кенже мектеп жашындагы балдардын китеп окурмандыгын калыптандыруунун жалпы системасын иштеп, теориялык, практикалык жагынан изилдөө жана сунуштоо изилдөөнүн актуалдуулугун ырастайт.

Диссертациялык иштин жаңылыгы төмөнкүлөр менен аныкталат:

- Адабий окуу сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгү проблемасынын табияты изилденип, бул проблеманын изилдениш тарыхы такталган.

- Башталгыч класстардын окуу программаларында, окуу китептеринде окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгү проблемасынын берилиши көрсөтүлгөн.

- Адабий окуу сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун ыкмалары, жолдору, каражаттары текст таануу, педагогика, психология, лингвистика илимдеринин заманбап жетишкендиктерине негизделип, кыргыз педагогикасында алгачкы жолу иштелип чыккан.

- Окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгү боюнча методисттердин, мугалимдердин тажрыйбалары анализденген.

- Адабий окуу сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун методикасы педагогикалык тажрыйбадан өткөрүлүп, натыйжалуу деп эсептелген жолдор жана ыкмалар практикага сунушталган.

* Окуу көндүмүнүн түрлөрү, окурмандык жана чыгармачылык компетенттүүлүктөрү, окууну өнүктүрүп окутуунун технологиясы (динамикалуу, өнүктүрүп, кыймылдуу окуу, окуунун чынжыр формасы, жупта окуу, топто окуу, жупта жана топто биримдикте окуу, жаңырык окуу, жалпы хор формасында окуу, окуу ылдамдыгын мугалимдин, классташтарынын, ата-энелердин, өзүн-өзү текшерүүсү ж.б.) талданган.

* Окурмандык маданияттын факторлору (ылдам окуу, туура окуу, аң-сезимдүү окуу, шар окуу, көркөм окуу, түшүнүп окуу – башталгыч класс окуучунун окуу ишмердүүлүгүндөгү бирдиктүү) иштелген, же окуу ишмердүүлүгүнүн түрү катары сунушталган.

* Окуучулардын окуу-таануу ишмердүүлүгүнүн баскычтары берилген. Бул кыргыз башталгыч класстарындагы жаңылык деп баалоого болот. 1-баскыч – б илим баскычы, 2-баскыч – түшүнүү баскычы, 3-баскыч – колдонуу баскычы, 4-баскыч – талдоо баскычы, 5-баскыч – баалоо баскычы, 6-баскыч – чыгармачылык баскычы менен каралган.

* Кыргыз тили жана адабий окуу сабактарын интеграциялап окутуунун текстине фонетикалык, стилдик, лексикалык, морфологиялык талдоолорду жүргүзүү, синоним, антоним, омоним сөздөр, фразеологиялык түрмөктөр менен иштөө аркылуу ар багыттагы машыктыруучу көнүгүүлөрдүн тутумун аткаруу менен ишке ашыруунун методикасы сунушталган.

* Сөз байлыгын өстүрүү аркылуу окуучунун окурмандык компетентүүлүгүн калыптандыруунун базалык талаптары иштелген. Сөз өстүрүү үчүн көнүгүүлөрдүн системасы сунушталган.

* Педагогикалык шарттарына төмөнкүлөр сунушталган: Биринчи педагогикалык шарт – класста жана класстан тышкаркы учурда окуу үчүн берилген тексттер бири-бирине проблемалык-тематикалык жактан байланыштуу болушу. Экинчи шарт – окуу ишмердүүлүгүн үзгүлтүксүз жүргүзүү шарты. Үчүнчү шарт – окурмандык кызыгууларды жогорулатуунун максатын, милдетин толук аныктап, пландаштырып, андан кийин гана өткөрүү шарты. Төртүнчү педагогикалык шарт – окулган чыгарманы башка илимий-билимдер, мектепте окулуучу предметтер менен интеграциялоо шарты. Бешинчи шарт – окуу ишмердүүлүгүнө мектептин мугалимдерин гана эмес, китепканачыларды, ата-энелерди, жогорку класстын окуучуларын да жардамдаштыруу шарты каралган.

Диссертациялык иштин жыйынтыктарынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү

1. Башталгыч класстардын окуучуларынын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун шарттары туура аткарылып, мугалим окуучунун окууга болгон кызыгуусун, шыгын актуалдаштырса жана түзүмдөштүрсө өзүнүн оң жыйынтыгын берери аныкталгандыгы;

2. «Окурмандык кызыгуу», «окурмандык ишмердүүлүк» түшүнүктөрү окуучунун руханий кызыгуусу экендиги, алардын түзүмү жана спецификалык бөтөнчөлүктөрү туура табылса гана бул ишмердүүлүк натыйжалуу болору белгиленгендиги;

3. Окуу-тарбия процессинин конкреттүү шарттарындагы окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандырууга оптималдуу жана комплекстүү мамиле кылуунун технологияларын аныктоо – максатка жетүүнүн жолу экендиги тастыкталгандыгы;

4. Адабий окуу сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандырып окутуу аркылуу окуучуларды компетенттүүлүктөргө жеткирүүнүн педагогикалык-дидактикалык базасы түптөлөрү каралгандыгы.

Негизги жоболордун, корутундулардын жана натыйжалардын публикацияларда толук чагылдырылышы. Иштин мазмуну УАКтын тизмесиндеги басылмаларда, Кыргыз Республикасынын аймагынан сырткары SCOPUS, РИНЦ системасында индекстелүүчү басылмаларда жарык көргөн автордун эмгектеринде жетиштүү көлөмдө чагылдырылган. Илимий изилдөөнүн материалдары жана анын сунуштары, жоболору Эл аралык илимий-практикалык конференцияларда, кафедранын жыйындарында баяндама катарында окулган. Scopus даражасындагы 1, РИНЦ статусундагы 17 басылмаларда жарык көргөн. Диссертациянын негизги мазмуну 1 монографияда, 3 окуу китепте, 7 хрестоматияда, 1 антологияда, 4 методикалык колдонмодо, 27 макалада чагылдырылган.

Диссертациянын көлөмү жана түзүлүшү: Эмгектин жалпы бети – 260, пайдаланылган адабияттардын тизмеси – 339, таблицалар – 27, сүрөттөр – 11, диаграммалар – 3, тиркемелер – 12.

Диссертациядагы илимий изилдөөнүн жаңылыгы жана жыйынтыктары, биздин пикирибизче, изилдөөчүлүк жана методологиялык негиздерге таянуу менен изденүүчү педагогика илимдери боюнча төмөнкүдөй жыйынтыктарды бере алган:

- Темага байланыштуу философия, педагогика, психология жана тексттин лингвистикасы илимдериндеги теориялык, практикалык эсмгектер изденүүчү тарабынан жекече талданып жалпылаштырылган (1-бап).

- Окуучулардын окурмандык ишмердүүлүктөрүн калыптандырып, өнүктүрүүнүн натыйжалуу дидактикалык шарттары, ык-жолдору, формалары жана каражаттары изденүүчүнүн жеке аракеттери менен аныкталган (2-бап).

- Педагогикалык эксперименттик иш-аракеттер изденүүчүнүн өзү жана анын сунушу менен жүргүзүлгөн (3-бап).

- Изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча корутундулар жана ага ылайык практикалык сунуштар изденүүчү тарабынан жекече иштелген (4-бап).

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробацияланышы.

Диссертациялык тема боюнча илимий-практикалык конференцияларда (И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинде (2013), Кыргыз билим берүү академиясында (2015, 2020), Жалал-Абад мамлекеттик университетинде (2023) докладдар жасалган, тема боюнча окуу китептери (“Адабий окуу” 2-класстар үчүн (2013, 2018, 2022; “Адабий окуу” 3-класстар үчүн (2014, 2019, 2022); “Адабий окуу” 4-класстар үчүн (2015, 2020, 2022), окуу-методикалык колдонмолору (“2-класстарда адабий окуу предметин окутууга карата мугалимдер үчүн методикалык колдонмо (2013); “3-класстарда адабий окуу предметин окутууга карата мугалимдер үчүн методикалык колдонмо (2014); (“4-класстарда адабий окуу предметин окутууга карата мугалимдер үчүн методикалык колдонмо (2015), окуу хрестоматиялары (“Дил азык” 1-2-3-4 класстар үчүн (2008), “Рабаят” (2011) жарык көрүп изилдөөнүн жыйынтыктары апробацияланды. Иш аткарылган жерде – И.Арабаев атындагы КМУда, Диссертациялык кеңештин алдын ала коргоо жыйынында талкууланган.

Изилдөөнүн практикалык мааниси: Адабий окуу сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун методикасы боюнча биздин сунуштар мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүктөрүн жогорулатууга, балдар жазуучуларынын чыгармачылыгын өркүндөтүүгө

таасирин тийгизет; окуу программаларын, окуу китептерин, методикалык колдонмолорду жакшыртууда, жогорку жана орто окуу жайларында курстук, дипломдук, магистрдик иштерди жаздырууда көмөк көрсөтөт.

Авторефераттын мазмунунун диссертацияга дал келиши. Авторефераттын мазмуну, түзүлүшү диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максат жана милдеттерине шайкеш келет. Авторефератта иштин жалпы мүнөздөмөсү, изилдөөнүн негизги идеялары жана жыйынтыктары кыскача мазмунда берилген. КРдин Президентине караштуу УАКтын авторефератка коюлуучу талаптары сакталган.

Ошону менен бирге, айрым кемчиликтерди да белгилей кетүүгө болот:

1. Диссертациялык иште колдонулган адабияттардын тизмесинде Кыргызстандагы педагог окумуштуулардын эмгектеринин санынын аздыгы.

2. Кыргыз башталгыч класстарында түшүндүрүп окутуунун методикасы боюнча алгачкы илимдин кандидаттыгын жактаган, окуу көндүмдөрүн алгачкы фундаменталдык эмгекке жарыялаган окумуштуу Султан Турусбековдун бул илимге кошкон салымы жөнүндөгү маалыматтар көз жаздымда калып кеткен.

3. Сунуш иретинде: диссертациянын автору бүгүнкү күндөгү окуучулардын окурмандык кызыгууларын жана окуу ишмердигин өнүктүрүү боюнча мугалимдер жана ата-энелер үчүн тренингдер менен мастер класстардын топтомун чыгарса, эң сонун практикалык жардам болот деген ойдомун.

Жогоруда белгиленген кемчиликтер диссертациялык иштин деңгээлине таасирин тийгизбейт жана сунуш иретинде айтылгандыгы белгиленет.

Диссертант негизги максат катары койгон башталгыч класстардын окуучуларынын окуу ишмердүүлүгүн калыптандырууну өркүндөтүүнүн теориялык жана эксперименталдык жактан негизделген педагогикалык шарттарын, ыкмаларын, технологияларын жана моделдерин иштеп чыга алган.

Жалпылап айтканда, Абдухамидова Батмахан Абдуакимовнанын «Адабий окуу сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери» деген темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган доктордук диссертациялык иши жана авторефераты Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндөгү жобосунун» талаптарына ылайык иштелип чыккан эмгек болуп саналат. Изилдөөнүн автору Абдухамидова Батмахан Абдуакимовна 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алууга татыктуу деп эсептейм.

Расмий оппонент:

Сакиева Сайипжамал Салайдиновна,
Б. Осмонов атындагы ЖАМУнун
педагогика, психология жана окутуунун
технологиялары кафедрасынын
профессору,
педагогика илимдеринин доктору
13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун
теориясы менен методикасы
(кыргыз адабияты)

Б. Осмонов атындагы ЖАМУнун
АРБУКБнын башчысы

 Акматова А.Т.